

Tündöklő Jeromos

*„Nekem nyitva volt a szemem tizenhat
esztendőn keresztül, s megtanultam, hogy
mire kell építenie egy politikusnak.
Tudod, mire? Hát én megmondom neked:
a tömegre”.*

Jeromos

Ördög szabadult a székel falura.

A negyven éve elhunyt Tamási Áron játékában egy titokzatos figura toppan az ivóba s népboldogítóként kezdi szervezni a falu életét. A pénz hatalmát hirdeti, amelynek bűvöletében a politikát győzelemre hazudhatja. Ámító hadműveletét Jeromos gondosan felépíti: kihallgatáson fogadja a falu elesettjeit; ki-ki mondja el a maga baját, s ő majd megváltóként jóra igazítja a sorsukat. Tamási írói remeklése, ahogy egymást követő jelenetekben megmutatja: Jeromost valójában nem érdekli az emberek nyomorúsága. Az öreg székel panasolja és röstelli, hogy vénségére szegénységi bizonyítványra kényszerül. „Ha szégyelli, gazdagodjék meg!” – köpi oda válaszként Jeromos. Mert a pénz igézetjének az is természete, hogy cinikus. A megnyomorított posztósasszonyoknak is pökhendi a felelet: „Vén-asszonyokkal csak tavasz felé foglalkozom.” A kislegény, Gáspár emberi és poétikus érzéssel azonban felel neki: „Vénasszony nincs a földön! Csak fiatalasszony van s rendes asszony!” Jeromos adót intéz és a bicskás legényt kiváltja a börtönből, ingyen ebédet hirdet és a az oltárra szobrot faragtat.

Elébb még ámul a nép, mert Jeromos bűvöli őket.

Népjóléti forradalmat hirdetne?

Álszociális és demagóg sátánkodás.

A játék egykori bemutatójának nagynevű méltatói értetlenül tűnődtek, mondván: ördög-emberét Tamási nem rajzolja meg pontosan. Zavaruk oka: nem gondolták át a játék benső rendjét, miszerint a szerző nem lélekrajzzal kíván szolgálni, hanem a lélekvásár természetét óhajtotta megmutatni a színpadon. Hogy emberi arcunkat miként veszejthetjük el a pénz démoniségében. Küzdelem zajlik a lelkekért; s ebben Jeromos az erkölcs nélküli politika prófétája, aki gátlátalanul az emberek meghódítására tör. Célja ebben a harcban, hogy eszmefogyatékos és lélekben megtöretett emberek masszájává alázza a falu közösséget. Kiszolgáltatottak népsége – íme: az elközönyösítő, az eszme-hiányos politika programja, amelynek nem gondolkodó egyénekre, hanem éljenező tapsoncokra van szüksége. A jeromosi állam- a hibbant elme mániája: egy ország, egy nép,

Az írások a Magyar Katolikus Rádióban hangzottak el 2006. március 2-án, illetve április 16-án.

egy vezér, aki rémálmos paradicsomában a tömegembert üdvözítené. Álságosan bátorságról, tisztességről beszél, s terve, hogy „lehetetlenné tegye a népbolondítókat”, vagyis a valóban tisztességes, erkölcsös életet hirdető ellenfelét Bajna Gábort. Aki emberi, krisztusi hitét követi, önmérséklettel és alázattal a kollektivitásért, a nemzetért éli az életét. Jeromos szerint persze ez avas program, mert nem érti az idők szavát az, aki a lelkek szolgálatát is hirdeti. Jeromos falusi Mefisztó: kókadat provincializmusa szerint a pénz diktátuma kizárja az erkölcsi értékeket. A pillanat svihákja mindig silány életű; sintérdemokráciája újra és újra bukásra ítéltetik. Csak győzzük kivárni.

De Tamási Áron játéka mindig a csodák földjén játszódnak.

A tegnapi és a mai jeromosok lelke, gondolkodása, tébolyodott hatalmi mániája változatlan. Tamási Áron népi játéka azért remekmű, mert vígjátéki kellemkedésnél mélyebben, élet-halál kérdésként nyitja meg bennünk a jeromosí kísértést. Nem vígjátékot és nem is szatírárt írt; nem kívülről láttatja a sátánkodást, hanem bennünket olvasókat és nézőket beavat a játékba. Sorsunkba vágó misztériumdráma zajlik Tamási színpadán és bennünk, s ebben a krisztusi hatalom az ördögi erővel küzd. Bicskás indulatokkal is viszálykodik-osztódik a nép, ami csak bátorítja, erősíti Jeromos megváltó-tudatát. De ebben a példázatjátékban egyszerűen megnyílik az igazság, a posztós asszony öntudattal szól társaihoz: „Egymás csúfolni s egymást kiirtani, amikor itt van a nagy ellenség! Mindnyájunk ellensége! Az egész falu ellensége!... Lássátok ezt az embert? Hát nézzétek meg, ha nem láttátok eddig. Mert ilyent még nem pipáltatok, hogy valaki reggel idejöjjön és estére immár így felhúzódjék a fejünk fölé”.

Szépen és tapintatosan mondja a székely asszony: Jeromos felhúzódott a „fejünk fölé”. S ez a közös többes az, aminek szellem- és lélekerejét nem becsüli a kóbor szélhámos, s az újkori népámító politikus, mert tömegnek és csürhének nézi és minősíti az emberi sokadalmat. Még az ingyenebédre is csendőrréklé hajtatná a népet. Neki ugyanis nincs programja a falu sorsának jobbítására, csak alimizsnákkal, álszegélyekkel, hazudozásokkal, hitegetéssel, és fenyegetéssel akarja megszerezni a bizalmat és a vezérséget. Mániás önzavarában faragott képet is csinálna magáról, hogy oltárképpé magasztosuljon a templomban. Ám a szobrot megsemmisítik, a közös akarat pedig javít és fordít a világon. Jeromos belebukik tündöklésébe, és kámforként eltűnik faluból. Hová megy? Más orcában visszatér, s közöttünk lappang? Alighanem. Pénze változatlanul a bőröndjében. Vigyázat, mert kísértékként lelkünkre telepedhet! Jeromos népboldogító örülete gyorsan megbukott. Bűz árad nyomában, de megmarad a remény, ahogy Gáspár, „a tiszta, hívő, bátor” kislegény rikkantja: „Nem vezett el a magyar!” Ez a jelszó évtizedeken át le nem íródhatott, színpadon ki nem mondathatott, mígnem 1994 őszén, a *Tündöklő Jeromos* Nemzeti-várszínházi előadásain, Ivánka Csaba rendezésében akkori, keserves összeroppantságunkban Őze Áron újra vígasszal szólhatott a közönséghez: „*Nem vezett el a magyar!*”

A budai színházi estéken éppen úgy, mint a nagyváradi, marosvásárhelyi és Sepsiszentgyörgyi vendéjáték alkalmával mindig vastaps kísérté Tamási Áron üzenetét.

Tamási Áron feltámadás-játékai

„Nem veszett el a magyar!” – idéztük korábbi jegyzetünkben Tamási Áron *Tündöklő Jeromos* című darabjának sokáig leírni és kimondani is tiltott mondatát. Említettük a játék felszabadító örömét, midőn az ördögi hitegető és népámító el-tűnt a faluból, s a pénz kísértő árnyától felszabadult emberek örvendtek, hogy új-ra helyrebillent a világ rendje. Tamási színpadán nem kivételes csodaként szárnyal fel a bízó, reményes gondolat. Az *Énekes madárban* a fiatal szerelmesek is kiszabadulnak az öregek szorításából, az országos összeomlásból a *Vitéz lélek* hőse, Balla Péter pedig házat épít a reménységnek a holnapi új élet ígézetében. Írásainak kevés méltatója, színházi rendező pedig még kevesebb érzekelte: lélektani okokkal Tamási színpadi csodáit nem magyarázhatjuk. Mert az ő világlátása mélyebb, és hitre alapozott.

Húsvétalan nép vagyunk, írta egyik versében Ady, akinek közérzetét azért pillanatnyi fájdalma vagy öröme is erősen hangolta. Így például az utolsó béketavaszon, 1914-ben feketének látta az ünnepet, de a háború pusztításában is szépnek tűnt fel az 1915-ös húsvét, merthogy kedvező, engedelmi jelek mutatkoztak házasságának dolgában. Tamási Áron írói életművében az állandóságot látjuk: a Trianonnal szétszaggatott erdélyi és nemzeti sorsgondolat, a mindenkori megváltás reménye központi tétellel emelkedett. Ebben a darabíráásra készülődő Tamásit 1932 decemberében egy kivételes operaházi este is megerősítette: Kodály Zoltán születésnapjának ünnepe. *Egy botfülű székel naplójából* – az alig három oldalas jegyzet remekmű. Már ahogyan beszámolóját is indítja: „A magyarok ezer évesek. Kodály Ötven. Én harmincöt. A magyarok széjjelszabdalva sínylődnek a Duna-mentén, a Tiszamentén, Északon, Délen és itt keleten, ahonnét feljött a nap.” Az író, talán először jár az Operában, s a kakasülön helyezkedik el: „Szédülök, mert ilyen nagy játékot még nem láttam soha és attól tartok, hogy a mámoros angyalok lelöknek a negyedik emeletről. Nem másért, csak azért hogy én is részt vegyek a játékban.”

Élet és színház máris együtt van jelen. Tamási és az előadás a sorsközösség melegében várja a misztériumot. Előbb „felzendül a Zsoltár”, a *Psalmus Hungaricus*, amit az est bevezetőjének is tekinthetünk. Ez még kevésbé a játék, inkább a zene mágiájában a múlt és a jelen drámai ígérete, s az írói képzelet máris kigyúl: „...vajjon mi lenne, ha minden bételjesednék hirtelen, amit kér és könyörög a Zsoltár.” A színházi este első felvonását csodavárásnak is tekinthetjük. Panaszt zeng a prédikátor, azaz: „a nép követe és mögötte az énekelő erő”, de ez még a helyzetjelentés és ima: a közösség szabadulásáért fohászkodik. Vigaszért, igaz ítéletért eseng a prédikátor, vagyis Tamási, a néző voltában is reméli a színpadi feltámadást.

S következik a színházi misztérium második felvonása: a *Székel fonó*. Sorsos összhang, mert néző és előadás között csendes együteműség hangolódik, hiszen az erdélyi bércek között virágzó szívek elevenszenek meg a színpadon: „Egészen ott-hon vagyok. Ha tudnék én is énekelni.” – tűnődik az író. Aztán már beavatottként társalog Kodály zenedramájával: „És megmondanám a legénynek, aki felfekszik halottnak az asztalra, hogy ne űzze az eszét, mert nagyon félek az ilyen

mókáktól. Tudom, hogy csak lefekszik és mindjárt meghal. De nem szólhatok semmit, mert csak szívem futott előre, s magam ott maradtam a negyedik emeleten.” Varázslatos játékot űz velünk Tamási Áron is, ahogyan nézőként önnön emberi és székely sorsát is beszéli: *nem szólhatott bele a megtörténtbe!* De a tragédia bekövetkezik, s meghal a legény. S most következik Kodály színpadának csodája, amelynek ámulatában Tamási írása húsvéti üzenetté is emelkedik: „... a dal menynevei eredetű és mennyet varázsolta a halottnak, aki tudja, hogy ilyenkor mit kell tenni. Tudja és feltámad. Istenem, milyen nagy az, aki mennyet tud varázsolni a halottnak! A halott embernek és a halott szellemnek. Mennyet és feltámadást.”

Lám, Kodály Zoltán zenés színpada Tamási Áron írásában színházi misztériumjátékká, életté és sorssá formálódik. Feltámadást hirdetve együtt üzenik: *nem vészett el a magyar!* Tamási ezzel a földöntúli reménységgel nyitja meg az időt prózai munkáiban, például a *Szülőföldem* című költői hazajelentésének befejezésében is. Ahol, a bajlátott szülőföldön időzve, a keresztre feszített erdélyi sors tényeit összegezi Húsvét ünnepén. Gyermekkori emlékei is vezetik Tamásit, amikor kigyalogol a határba, fogadni a lobogóval vonuló kerülő legények csapatait. S aztán a faluban folytatódik az áhítat: „Hitben és örömben hömpölyög a nép”, s a mise derűje teríti be az emberek lelkét. Az ünnep magasztos érzésében drámai tények is villannak: románul tanulnak a farkaslaki gyermekek! De nem tarthat soká, véli az író, hiszen „Éppen ezen a mai napon ne hinne az ember?!” Vagyis a feltámadásban. Temetéssel folytatódik a nap; lám ez is csoda: a románokhoz húzó, s magabízó bíró az anyja koporsójánál: „felére fonnyadva és nyomorultul áll”. A temetőben fejeződik be Tamási Áron székely keserve, de a megmaradás látomásában égi fény és reménység hirdeti az örök életet: „Most csend van és heven süt a nap. Fénye zuhog a hatalmas temetőre és a bádog, a sok kereszt tetején, ezer csillámban veri vissza. S e káprázatban, az apám és az ősök sírjánál vajjon feltehetem-e a kérdést: A miénk ez? Nem tehetem fel, mert az kérdés nélkül a miénk. Miénk a fény, amit lelkünkbe fogadunk; s a föld, amelyen élünk és meghalunk.”

Hit és lélek élteti Tamási földjét, embereit és történeteit. Mert az ő látását, színpadát áthatja az „isteni ajándék, mely nélkül még akkor is sivár és boldogtalan az élet, ha az anyagi javakban gazdagok vagyunk”. Emberi győzelmet így arathatunk, s pontosítja is: „Jézus, ki ebből az erőből a legtöbbet hordozott magában, még halottaiból is feltámadott. Ez volt a legnagyobb győzelem, melyet e földön valaha arattak.”

Nagy mester ez a Tamási; krisztusi hitében mennyet varázsol és feltámadást. ✠